

LIBERTATEA RELIGIOASĂ ÎN ROMÂNIA COMUNISTĂ PRIVITĂ PRIN LEGEA CULTELOR DIN 1948

Drd. Bogdan Emanuel RĂDUȚ

*Biserica Creștină după Evanghelie din România
Institutul de Istorie „Nicolae Iorga”, Academia Română
emy_radut@yahoo.com*

ABSTRACT: Religious freedom in communist Romania seen through the 1948 Law of Cults.

Freedom of religion and conscience are one of the fundamental human rights, enshrined in human nature, but also legally established over the years through various laws, treaties and international conventions, to which Romania is a party.

An analysis of the General Status of Religion Decree of 1948, which established relations between the state and the denominations for more than half a century, will highlight the state's desire to promote the idea of religious freedom, which the same state will not apply. The discrepancy between legislative speech and daily reality has often been accused in times by those who felt the law's failure.

Keywords: *legislations, freedom, religious denominations, decree, communist regime.*

1. Argument

Instaurarea plenară a regimului comunist în România, la 30 decembrie 1947, precum și transformarea țării din Regat în Republică Populară, a impus apariția unei noi *Legi pentru regimul general al cultelor religioase*¹, la 4

1 O variantă a articolului a fost publicată în limba engleză în Bogdan Emanuel Răduț, *Religious freedom in communist Romania regarded by the General Status of Religion Decree of 1948*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință/Journal for Freedom of Conscience”, Vol. 9, Nr. 3, 2021, Volumul cuprinde lucrările Conferinței Științifice Internaționale (online) Originea naturii umane – fundament pentru drepturile omului, București, 28-29 decembrie

august 1948². Aceasta avea rolul, pe de o parte, să o înlocuiască pe cea veche (promulgată în 1928), și, pe de altă parte, să statueze raporturile dintre stat și culte în noul regim politic, accentuând trei principii: al libertății religioase, al egalității tuturor cultelor și al autonomiei cultelor față de stat³.

Conținând 62 articole, structurate în 7 capitole, a fost în vigoare mai bine de o jumătate de secol (1948-2006). Însă, în timpul regimului comunist, expresiile de genul „securitate publică”, „ordine socială” și „bune moravuri”, regăsite în textul legii, au lăsat loc de interpretări, care au condus la acțiuni greșite ce au produs numeroase abuzuri. Acest fapt a făcut ca legea să demonstreze „politica religioasă a sovieticilor și modul în care aceștia aveau să aplice principiile de la Ialta”⁴, ducând la impunerea de noi „limite [...] libertății de acțiune a Bisericilor”⁵.

Prima victimă a noii legi a fost Biserica Română Unită cu Roma (Greco-Catolică), desființată prin *Decretul nr. 358 pentru stabilirea situației de drept a fostului cult greco-catolic din 1 decembrie 1948* (publicată în 2 decembrie). Apoi Biserica Romano-Catolică a fost privită, până în 1989, ca „un cult tolerat cu o elită decapitată”⁶. Cultele neoprotestante, doar patru la număr, erau și ele legale, dar atent supravegheate de stat, iar activitatea lor adeseori îngrădită de acesta prin diverse măsuri arbitrare.

2021, pp. 514-520. La baza acestui articol stă un altul mai aplu privind toate cele trei legi ale cultelor din România. Vezi Bogdan Emanuel Răduț, *Legea cultelor și libertatea religioasă în România. Aspecte comparative și evolutive*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință 2014”, *Lucrările Conferinței Științifice Internaționale „Legislație, religie și libertate. O abordare în contextul globalizării”*, București, Palatul Parlamentului, 22 octombrie 2014, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coordonatori), Franța, Editura IarSic, 2014, pp. 254-265. Prezenta variantă este revizuită și adăugită.

2 *Decretul nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase* în „Monitorul Oficial al României”, Nr. 178 din 4 august 1948, pp. 2-6 (6392-6396). A fost publicat și în *Legea și statutele cultelor religioase din Republica Populară Română 4*, București, Editura Ministerului Cultelor, 1951, pp. 7-16.

3 Bogdan Emanuel Răduț, *Statul și Biserica în România comunistă (1948-1965). Între demnitate și compromis*, Craiova, Editura Sitech, 2010, p. 54.

4 Ben-Oni Ardelean, *Libertatea religioasă: o abordare normativă*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2011, p. 296.

5 Dennis Deletant, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc*, Iași, Editura Polirom, 2001, p. 77.

6 Carmen Chivu-Duță, *Culte din România între prigonire și colaborare*, Iași, Editura Polirom, 2007, p. 17.

Dincolo de discursul legislativ, realitatea cotidiană a arătat că libertatea religioasă era frumos prezentată, dar tendențios aplicată. Probabil că acesta este unul dintre motivele pentru care, la revoluția din decembrie 1989, s-a cerut „libertate reală a tuturor cultelor religioase”⁷. Dar Legea nu a fost înlocuită decât târziu, iar în vidul perioadei 1990-2006 „statul a emis mai multe legi și hotărâri de guvern prin care a reglementat anumite componente ale vieții religioase din România”⁸.

Noua Lege reglementa atât recunoașterea cultelor, cât și activitatea lor:

2. Aspecte privind recunoașterea cultelor

Principiul libertății religioase era prevăzut încă din primul articol al Legii, dar este unul condiționat: „Statul garantează libertatea conștiinței și libertatea religioasă pe tot cuprinsul României. Oricine poate să aparțină oricărei religii sau să îmbrățișeze orice credință religioasă dacă exercițiul ei nu contravine Constituției, securității și ordinii publice sau bunelor moravuri.”⁹ Acesta este completat cu articolul 6, unde este reluată ideea de libertate condiționată: „Culte religioase sunt libere să se organizeze și pot funcționa liber dacă practicile și ritualul lor nu sunt contrare Constituției, securității sau ordinii publice și bunelor moravuri.”¹⁰

Din cele două articole, se constată faptul că „prin astfel de formulări vagi se introduceau limitări la nivelul legislației în privința exercitării unei credințe religioase sau a funcționării unui cult religios”¹¹. Statul juca la dublu, pe de o parte afirma garantarea libertății religioase, iar pe de altă parte își asigura pârghiile prin care să supravegheze și să controleze cultele religioase, de orice confesiune ar fi ele. Statul s-a implicat, prin politici publice, în stabilirea, recunoașterea sau retragerea calității de cult. Și aceasta era prevăzută, de asemenea, în textul Legii, care stabilea că „fiecare cult religios va înainta, prin Ministerul Cultelor, spre examinare și aprobare, statutul

7 Daniela Osiac (coordonator), *Revoluția din decembrie 1989: Mesaj pentru România. Proclamații, apeluri, manifeste ale Revoluției Române din Decembrie 1989*, București, Editura IRRD, 2010, p. 18.

8 Ben-Oni Ardelean, *op. cit.*, p. 337.

9 *Decretul Nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase*, p. 2 (6392).

10 *Ibidem*.

11 Marius Silveșan, *Bisericile Creștine Baptiste din România între persecuție, acomodare și rezistență*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2012, p. 74.

său de organizare și funcționare, cuprinzând sistemul de organizare, conducere și administrare, însoțit de mărturisirea de credință respectivă” (art. 14) cu mențiunea că trebuiau „recunoscute prin decret al Prezidiului Marii Adunări Naționale, dat la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului cultelor” (art. 13)¹².

Aceste articole doreau să incrimineze ura confesională, „socotită un delict și urmărită ca atare”, să traseze libertatea de conștiință și cea religioasă, libertatea de organizare și de manifestare, dar și normele, „în cadrul cărora cultele religioase să se poată organiza în așa fel, încât ele să se poată desvolta și în spiritul învățăturilor lor, dar și în conformitate cu legile țării”¹³.

De aceea, în baza Constituției din 1948 și a acestei legi au fost recunoscute sau tolerate, în anumite limite particulare pentru fiecare în parte, doar paisprezece culte: Biserica Ortodoxă Română, Biserica Romano-Catolică, Biserica Reformată, Biserica Evanghelică C.A., Biserica Evanghelică Luterană Sinodo-Prezbiterială, Biserica Unitariană, Eparhia Armeano-Gregoriană, Cultul Creștin de Rit Vechi, Cultul Creștin Baptist, Cultul Adventist de Ziua a Șaptea, Cultul Creștin după Evanghelie, Cultul Penticostal-Biserica lui Dumnezeu Apostolică, Cultul Mozaic și Cultul Musulman¹⁴.

Legea solicita cultelor să facă dovada că activitatea, doctrina și organizarea lor nu contravine în nici un fel intereselor statului. Dar ea a permis doar existența cultelor, față de predecesora și de continuatoarea sa, care au permis și existența unor asociații religioase. Prin urmare, o serie de grupări religioase au fost considerate „sectante” (martorii lui Iehova, nazarinenii, adventiștii reformiști, spiriții) sau „grupări anarhice” (Oastea Domnului, stiliștii, betaniștii, penticostalii disidenți, treziții), „iar activitatea lor a fost interzisă de-a lungul întregii perioade comuniste”¹⁵. În pofida acestei interdicții, aceste grupări au funcționat totuși clandestin și cu acordul tacit al statului, pentru că se vor regăsi în peisajul confesional postdecembrist. Chiar și desființata Biserică Greco-Catolică a continuat să existe

12 *Decretul Nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase*, p. 3 (6393).

13 Stanciu Stoian, *Culte Religioase în Republica Populară Română (Studiu introductiv)*, în *Culte Religioase în Republica Populară Română*, București, Editura Ministerului Cultelor, 1949, pp. 32-33.

14 *Legea și statutele cultelor religioase din Republica Populară Română 4, passim*.

15 Carmen Chivu-Duță, *op.cit.*, p. 18.

în clandestinitate¹⁶. Însă statul era cel care stabilea, într-un mod arbitrar, dacă un cult se încadrează sau nu în cadrul de funcționare stabilit de legea pe care tot el a întocmit-o.

Conform unor extrase din recensământul din 1948, Cultul ortodox și cultele apropiate reprezentau 67,04%, Cultul catolic de toate riturile aveau 14,63%, cultele protestante 6,38%, cultele neoprotestante 0,46%, mozaicii de toate riturile 1,15 %, mahomedanii 0,17% și diverși 8,18%¹⁷.

3. Aspecte privind activitatea cultelor

În privința relației culte-stat, cel din urmă era acela care aproba existența cultelor, înaintea lui acestea fiind teoretic egale, iar cerințele legislative universal valabile pentru toți. Legea interzicea „organizarea de partide politice pe bază confesională” (art. 16)¹⁸, pentru că, în fond, regimul comunist nu a permis existența pluripartidismului.

Apoi, liderii de cult trebuiau „să fie cetățeni români, bucurându-se de deplinătatea exercițiului drepturilor civile și politice” (art. 20)¹⁹. Deși erau „aleși sau numiți în conformitate cu statutele de organizare ale cultelor respective nu vor fi recunoscuți în funcțiune decât în baza aprobării Prezidiului Marei Adunări Naționale, dată prin decret, la propunerea Guvernului, în urma recomandării ministrului cultelor” (art. 21). Iar „înainte de intrarea în funcțiune, toți aceștia vor depune jurământul de credință în fața ministrului cultelor” (art. 21), în care, într-o triplă calitate (slujitor al lui Dumnezeu, om și cetățean) jurau să fie credincioși Poporului, să apere Republica Populară Română, împotriva dușmanilor din afară și dinăuntru și să nu îngăduie „subalternilor” să nu respecte legile României sau să întreprindă acțiuni „de natură a aduce atingere ordinii publice și integrității Republicii Populare Române”. Iar „ceilalți membri ai clerului aparținând diferitelor culte, cât și președinții sau conducătorii comunităților locale, vor depune înainte de intrarea lor în funcțiune, în fața șefilor lor ierarhici

16 Pentru detalii vezi Ioan Boilă, *Biserica Română Unită. Vocație, destin, responsabilitate*, Cluj-Napoca, Editura Viața Creștină, 1997; Cristian Vasile, *Istoria Bisericii Greco-Catolice sub regimul comunist 1945–1989. Documente și mărturii*, Iași, Editura Polirom, 2003; Idem, *Între Vatican și Kremlin. Biserica Greco-Catolică în timpul regimului comunist*, București, Editura Curtea Veche, 2004; Ediția a II-a, București, Editura Litera, 2023.

17 Stanciu Stoian, *op. cit.*, pp. 41-42.

18 *Decretul Nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase*, p. 3 (6393).

19 *Ibidem*.

jurământul de credință [...]”. În timpul regimului comunist, cultele au fost deseori mobilizate în acțiuni orchestrate de stat, precum Conferințele pentru pace, Consiliul Consultativ al Cultelor, Declarații pentru dezarmare ș.a. De asemenea, statul își impunea controlul asupra tuturor cultelor, control exercitat prin Ministerul (din 1957 redenumit Departamentul) Cultelor. Orice manifestări, pastorale, circulare interne, precum și finanțele și ștampilele erau controlate tot de stat (art. 25).

Relațiile între culte, cel puțin declarativ, se bazau pe respect reciproc, astfel încât acțiunile unui cult să nu afecteze un altul sau celelalte culte. Dar, în privința celor externe, legea stabilea că relațiile cultelor cu străinătatea „vor fi numai de natură religioasă”, iar orice legături externe necesitau „aprobarea Ministerului Cultelor prin intermediul Ministerului Afacerilor Externe” (art. 40)²⁰. Mai mult de atât, ajutoarele primite sau trimise de culte erau „controlate de Stat” (art. 42)²¹. Nici domeniul relațiilor externe nu a scăpat de sub controlul statului și de sub supravegherea securității. Deja se acționase în această direcție, pentru că în iulie 1948, autoritățile române au abrogat, unilateral, Condordatul cu Vaticanul²².

În cele din urmă, învățământul confesional era permis doar pentru pregătirea personalului de cult, cultele fiind „libere a-și organiza învățământul pentru pregătirea personalului cultului”, dar „sub controlul Statului” (art. 44), care se implica în aprobarea componentei corpului didactic (art. 45) și a programei școlare (art. 44). Dar legea stabilea un număr definit de astfel de instituții. Ca urmare, Biserica Ortodoxă avea drept la două institute teologice, în timp ce Biserica Catolică și cele protestante aveau drept la câte un institut (art. 49)²³. Dar și-n cazul acesta personalul didactic trebuia aprobat de Minister (art. 52)²⁴.

Învățământul confesional de masă nu mai era compatibil cu învățământul laic de stat, care era „așezat pe baze democratice și populare... realist și științific... laic... de stat... unitar”²⁵. De aceea, „în ce privește învățământul de cultură generală, pentru a nu tulbura această pregătire științifică în spiritul vremii, pentru a nu tulbura această pregătire de imixtiune diversității

20 *Ibidem*, p. 5 (6395).

21 *Ibidem*.

22 Stanciu Stoian, *op. cit.*, pp. 22-31.

23 *Decretul Nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase*, p. 5 (6395).

24 *Ibidem*.

25 Stanciu Stoian, *op. cit.*, p. 37.

punctelor de vedere religioase în programa analitică a școlii și în modul ei de aplicare, pentru a asigura un învățământ de structură unitară, pentru toate aceste motive, învățământul de cultură generală este lăsat exclusiv în seama Statului”²⁶.

4. Concluzii

În ciuda declarațiilor emfatică că în România comunistă a existat libertate religioasă și de conștiință, realitatea sumbră a fost că viața religioasă a fost atent supravegheată și adeseori îngrădită de politica atee a statului. Respectarea și aplicarea Legii Cultelor a fost deseori arbitrară, iar Ministerul/ Departamentul Cultelor a fost instrumentul de control și supraveghere al statului în raport cu cultele religioase.

De aceea, analizând Legea Cultelor și problema libertății religioase, se poate constata că românii au învățat din mers ce înseamnă și ce presupune libertatea religioasă și de conștiință. Și încă mai este loc de învățat!

Bibliografie

- *Legea și statutele cultelor religioase din Republica Populară Română 4*, București, Editura Ministerului Cultelor, 1951.
- *Culte Religioase în Republica Populară Română*, București, Editura Ministerului Cultelor, 1949.
- *Decretul Nr. 177 pentru regimul general al cultelor religioase* în „Monitorul Oficial al României”, Nr. 178 din 4 august 1948, pp. 2-6 (6392-6396).
- ARDELEAN, Ben-Oni, *Libertatea religioasă: o abordare normativă*, București, Editura Didactică și Pedagogică, R.A., 2011
- CHIVU-DUȚĂ, Carmen, *Culte din România între prigonire și colaborare*, Iași, Editura Polirom, 2007.
- DELETANT, Dennis, *Teroarea comunistă în România. Gheorghiu-Dej și statul polițienesc*, Iași, Editura Polirom, 2001.
- OSIAC, Daniela (coord.), *Revoluția din decembrie 1989: Mesaj pentru România. Proclamații, apeluri, manifeste ale Revoluției Române din Decembrie 1989*, București, Editura IRRD, 2010.

26 *Ibidem*, p. 38.

- RĂDUȚ, Bogdan Emanuel, *Statul și Biserica în România comunistă (1948-1965), Între demnitate și compromis*, Craiova, Editura Sitech, 2010.
- RĂDUȚ, Bogdan Emanuel, *Legea cultelor și libertatea religioasă în România. Aspecte comparative și evolutive*, în „Jurnalul Libertății de Conștiință 2014”, *Lucrările Conferinței Științifice Internaționale „Legislație, religie și libertate. O abordare în contextul globalizării”*, București, Palatul Parlamentului, 22 octombrie 2014, Mihnea Costoiu, Liviu-Bogdan Ciucă, Nelu Burcea (coordonatori), Editura IarSic, Franța, 2014, pp. 254-265.
- SILVEȘAN, Marius, *Bisericile Creștine Baptiste din România între persecuție, acomodare și rezistență*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2012.